

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

SLOVENSKO NARODNO GLEDALIŠČE
V LJUBLJANI

DRAMA

GLEDALIŠKI LIST

13

1948 — 1949

A. S. GRIBOJEDOV
GORJE PAMETNEMU

A. S. GRIBOJEDOV:

GORJE PAMETNEMU

Komedija v štirih dejanjih — Prevedel Josip Vidmar

Inscenator: Vladimir Žedrinski

Režiser: dr. Branko Gavella

Pavel Afanasjevič Famusov, predstojnik drž. pisarne	Stane Sever
Sofja Pavlova, njegova hči	Ančka Levarjeva
Liza, služkinja	Vida Juvanova
Aleksej Stepanovič Molčalin, tajnik Famusova, ki živi v njegovi hiši	Demeter Bitenc
Aleksander Andrejevič Čacki	Slavko Jan
Polkovnik Skalozub, Sergjej Sergjejevič	Janez Cesar
Natalja Dmitrijeva, mlada dama	Mira Danilova
Platon Mihajlovič, njen mož	Jože Zupan
Knez Togouhovski	Bojan Peček
Kneginja, njegova žena	Marija Vera
Prva knežna	Vladoša Simčičeva
Druga knežna	Vida Levstikova
Tretja knežna	Tina Leonova
Četrta knežna	Ivanka Mežanova
Peta knežna	Alenka Svetelova
Šesta knežna	Draga Ahačičeva
Grofica babica	Elvira Kraljeva
Grofica vnukinja	Mihaela Šaričeva
Anton Antonovič Zagorecki	Ivan Levar
Starka Illjostova, svakinja Famusova	Marija Nablocka
G. N.	Branko Miklave
G. D.	Dušan Škedl
Repetilov	Edvard Gregorin

V manjših vlogah sodelujejo: Janez Albreht, Maks Bajc, Marjan Benedičič, Ruša Bojčeva, Milan Brezigar, Metka Bučarjeva, Stane Česnik, Marjan Dolinar, Maks Furijan, Jože Lončina, Stane Potokar, Nace Simončič, Aleksander Valič ter slušatelji Akademije za igralsko umetnost

Godi se v Moskvi v hiši Famusova

Režiser — asistent: Andrej Hieng

Kostume po načrtih Vladimírja Žedrinskega izdelala gledališka krojačnica pod vodstvom Jožeta Novaka in Cvete Galetove

Inspicijent: Lucijan Orel
Razsvetljava: Vili Lavrenčič

Odrski mojster: Vinko Rotar
Lasuljar: Ante Cević

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1948-49

DRAMA

Štev. 13

GOVOR UPRAVNIKA TOV. JUŠA KOZAKA OB TRIDESETLETNICI DRAME

Tovariši in tovarišice! Spoštovani gostje!

Doletela me je čast, spregovoriti pozdravne besede Slovenski Drami, ki praznuje danes tridesetletnico svojega bivanja v tej hiši. Ta svečani dan ni namenjen praznovanju hišne posesti, ker bi taka obletnica vsekakor ne vsebovala tiste moralne moči, ki jo mora tak dan vzbuditi v življenjski zavesti slovenskega ljudstva. Ta obletnica velja vsemu delu in ustvarjanju, ki se je tekom teh tridesetih let v tej hiši vršilo, kateremu mora tudi najstrožja sodba priznati, da je obogatilo slovensko kulturo, izpričalo veliko voljo do ustvarjanja tistih vrednot, ki dajo vsakemu narodu legitimacijo kulturnega naroda.

To hišo je v dobi hierarhično fevdalnega habsburškega cesarstva zgradil v osrčju Ljubljane nemški kapital. Zato je bila ta hiša obenem z znano »Kazino« simbol vseh sovražnih sil, ki so poskušale izpodkopati Slovence življenjske pravice do svobode, do kulturnega razvoja in celo do obstoja. S sovražnim očesom se je oziral takrat vsak svobodoljubni Slovenec na to hišo, v kateri se ni nikoli oglasila slovenska beseda, temveč le ošabni smeh nemških oficirjev, klepet nemške in nemškutarske ljubljanske meščanske družbe.

Stopiti v to hišo, je pomenilo zagrešiti narodno izdajstvo. Mladina, ki se je z gnevom upirala frazam in mlačnosti slovenskega liberalizma in devotni vdanosti klerikalnih politikov, vedno pripravljenih za vse kompromise z nemškimi fevdalci in buržoazijo, je ob vseh prilikah, kadar je uporna zavest demonstrirala na ulici, izbrala to hišo, da je pred njo manifestirala svoj protest.

Zgodovina slovenske igre sega daleč v baročno dobo. Pred sto in šestdesetimi leti pa je Anton Linhart napisal prvo slovensko igro »Županovo Micko«. Vemo, da je slovenski genij, France Prešeren, delal načrte za slovensko tragedijo, in njegov dragi prijatelj Andrej Smole je po Linhartovem vzoru priredil »Varha« za slovenski oder. Zato se današnja obletnica tudi po notranji vsebini uvršča med kulturne zmage, ki jih je slovenski človek izvojeval v zvestobi do

Franceta Prešerna. Jurčič, Levstik se s pogumnim zaletom posvečata slovenski dramatik, ki je doživljala uprizoritve na tesnih odrih čitalnic. Medtem ko so po večini že vsi kulturni evropski narodi imeli svoja gledališča, so imeli Slovenci le svoje čitalnice. »Slovensko dramatično društvo«, katerega pravi ustanovitelj je Fran Levstik, še dolgo ni imelo strehe za slovensko gledališče. Nikakor ni naključje, da je Ivan Cankar pričel pisati svoje komedije, farse in drame ob času, ko so se na slovenski zemlji ustvarile prve skromne možnosti, da se je slovenski igravec lahko posvetil svojemu poklicu. Šele tedaj je slovenski avtor zagledal žive nosilce svojih človeških tipov. Nastajanje dramske umetnosti je bilo in bo vselej tesno povezano z razvojem igralske umetnosti. Samo naša družba in ekonomska zaostalost sta bili krivi, da igralske osebnosti, kakor so bili Anton Verovšek, Ignacij Borštnik, Zofija Borštnik-Zvonarjeva, niso dosegle svetovne slave, za katero so imeli vse pogoje. Toda vkljub tej njihovi osebni žrtvi je slovenska igralska umetnost imela z njimi tradicijo in velike vzornike. Prihajali so mladi, ki so v ozkosrčni malomeščanski družbi posvetili življenje tej umetnosti, dasi ta družba ni imela igralca za enakovrednega človeka. Vkljub temu, da so živeli iz rok v usta, je rastla pogumna igralska družina. Svoje hiše še niso imeli in so igrali v deželnem gledališču.

Šestega februarja devetnajstega leta se je v tej hiši zvečer dvignil zastor pred Jurčičevim Tugomerom v Nučičevi režiji. S tem dnem se pričinja pravi razvoj slovenske Drame. Danes imamo priliko pozdraviti med sabo še živeče člane takratne igralske družine, med drugimi najstarejšo še živečo igralko Gusti Danilovo. Nekateri člani te družine so že zapustili odrske deske, drugi še vedno ustvarjajo na njih.

Gledališče, oder sta poseben svet. Kdor je enkrat okusil slast, ustvarjati na odru človeško usodo, ne najde več miru pred sabo. Če se je moral boriti še s takimi življenjskimi težavami, pomanjkanjem, obrekovanjem, poniževanjem — in teh usod v tej hiši ni bilo malo — nikoli ni ugasnila v njem strast, stati na deskah, ustvarjati človeške značaje, dopolnjevati njihove usode, odkrivati življenju njegovo notranjo podobo in zakonitost. Kakor je igralčeva umetnost najneposrednejše in najbolj živo oblikovanje življenja in lepote, tako je tudi najbolj umrljiva. Zgodovina te hiše je obenem zgodovina smrti tolikerih kreacij, ki že blede v spominu. Koliko časa bodo še živeli ljudje, ki se bodo še spominjali tolikerih mogočnih in globokih kreacij, ki so jih na tem odru ustvarjali člani naše igralske družine! Toda vse te smrti teh kreacij so vendarle ustvarile veliko življenje slovenske igralske umetnosti, ki se vedno

pomlaja, nenehno razvija, v kateri sprejema izročilo drug od drugega, ki je vedno živ odraz družbenega razvoja slovenskega ljudstva. Z vsakim novim igralcem zaživi duh cele družine, tudi onih njenih članov, ki jih danes ni več med nami. Neka čudna zvestoba veže vse umrle in živeče, kakor da stojе, kadar se zastor dvigne, v skupni zvestobi vsi na odru.

Ko se je vselila Drama v svojo hišo, se je igralska družina hitro množila. Skrbniško Milanu, Pečku Bojanu, Drenovcu Lojzetu, Polonci Juvanovi, Danešu — Josipu Gradišu, ki so bili še sodobniki Antona Verovška, Ignacija Borštnika, Antona Cerarja-Danila, so se po letu devetnajststo osemnajstem in devetnajstem pridružili Marija Vera, Ivan Levar in mlajša generacija. Veselje do dela je kipelo. Popraviti je bilo treba veliko zamudo zaradi slovenske zaostalosti. Tako je zrežiral Osip Šest nad dve sto dram. Na slovenskem odru so se odprla vrata svetovnemu repertoarju in predvsem Shakespearnu. »Hamlet« je polnil hiše kakor najpriljubljenejša ljudska igra. Če se ozira danes Drama nazaj, gleda brez pretiravanja lahko s ponosom na svojo preteklost. Do druge svetovne vojne je popravila vso zamudo in je dala Slovencem kvalitetno gledališko umetnost.

V teh tridesetih letih so se z novimi generacijami režiserjev novatorjev — med njimi Bojan Stupica — in igralcev uveljavile na slovenskem odru vse umetnostne struje svetovne gledališke produkcije. Marsikaterе predstave so dosegle nivo, ki ga tudi svetovna kritika ne bi mogla zanikati. Ob tej priliki je treba poudariti velike zasluge, ki sta jih imela za napredek naše Drame pokojni Putjata in dr. Gavella, ki je v tej dobi kot gost ustvarjal v tej hiši. (Zahvala gre slovenskim pisateljem — Milanu Puglju, Pavlu Golii, Josipu Vidmarju, Otonu Župančiču, ki so delovali v tej hiši in pomagali ansamblu z izvirnimi igrami, prevodi in z bogatim znanjem.) Slovenska Drama je bila v slovenskem okolju živ odraz družbenih procesov in iz njih izvirajočih stilov od naturalizma do skrajne dekadence. Ne smemo prezreti gostovanja delavskega odra, ko se je v tej hiši manifestirala razredna borba slovenskega proletariata s kvalitetno uprizoritvijo Golouhove »Krise« v režiji Bratka Krefta in to z večjim poudarkom in sugestivnejšo silo kot v vsej tedanji slovenski literaturi. Z odra te hiše sta pogosto žgoča kritika in ostra satira razvnemali gledalca tudi tedaj, ko je cenzura poskušala zatreti vsako napredno misel med Slovenci. Tako je bil tudi oder slovenske Drame vedno »verno zrcalo in skrajšana kronika dobe«.

Podoba tridesetletnega razvoja ne bi bila popolna, če se ne bi spomnili vestnega dela, ki ga je opravilo tehnično osebje za dvig odrske umetnosti. Izšolali so se prav za prav šele v delu. Ta šola

je bila tem težja, ker so morali v tesnih prostorih, na tehnično daleč zaostalem odru ustvarjati tako rekoč iluzijo modernega odra in premagati vse pomanjkljivosti, da so uspele najzahtevnejše inscenacije odrskih novatorjev. Najstarejši zastopniki tehničnega osebja, ki so od prvega dne delovali v tej hiši, so vzgojili v duhu vestnega in odgovornega dela kader, ki predstavlja danes z umetniškimi ansamblom homogen kolektiv Drame.

Ko se je na odru slovenske zgodovine pričelo in dokončalo največje dejanje slovenskega ljudstva, velika domovinska vojna proti fašizmu, so se premnogi člani dramskega kolektiva uvrstili med borce. Nekateri so zvesto opravljali podtalno delo Osvobodilne frontē v mestu, več jih je tudi odšlo v borbo na osvobojeno ozemlje, kjer se je ustanovilo partizansko gledališče. Člani tega gledališča so se vrnili z zmagovitimi Titovimi borci v to hišo, kjer se je pričelo novo poglavje slovenske Drame.

Medtem ko se je Drama z današnjo svečanostjo oddolžila svojim utemeljiteljem, nepozabnim igralcem in skromnemu pregledu svojega dela, v kolikor ji je bilo dosegljivo, se zaveda svoje kategorične naloge, za katero je odgovorna slovenskemu delovnemu človeku, Ljudski oblasti in Partiji, da bo s tega odra spregovoril sodobni človek, da se bo na njem odražala naša družbena revolucija, mišljenje in čustvovanje graditeljev socialističnega veka. Veliko dejanje pričakuje sedaj pogumnih dejanj na odru.

Ogromni družbeni prevrati teh tridesetih let so spremenili to hišo, ki je bila nekoč sovraštvo slovenskega ljudstva, v duhovno vzgojiteljico množic. Oporoka njenih utemeljiteljev je dopolnjena, razstava historiata naj krepki ustvarjalno voljo, ki s spominom na častno tradicijo prevzema obveze za sedanost in bodočnost.

Dr. Bratko Kreft:

KOMEDIJA »GORJE PAMETNEMU« — MANIFEST DEKABRISTOV

Dve genialni deli ruske dramatike, Gribojedovlja komedija »Gorje pametnemu« in Puškinova tragedija »Boris Godunov« sta nastali skoraj v istem času, saj je bilo Gribojedovlje delo končano 1824. leta, ko je začel Puškin snovati svojega »Borisa Godunova«, ki ga je dovršil že naslednje leto. Čeprav je po koledarskih dneh neka razlika v njih nastanku, ki pa je neznatna, docela pa odpade, če pomislimo, da sta se obe rodili iz istih razmer, potreb in občutij, osebnih in splošnih. Četudi je bil Gribojedov pet let starejši od Puškina, spadata oba k istemu pokolenju, ki se je šolalo ob idejah

francoskih enciklopedistov in revolucije, ob Voltairu in Rousseauju, pokolenje, ki je dalo revolucionarje dekabriste. Neposredni odmev tega gibanja je mogoče občutiti v delu Gribojedova bolj kakor pri Puškinovi žaloigri, ker je pač napisal Gribojedov komedijo, ki je vedno bolj in lažje neposredno bičala ljudi in razmere kakor tragedija, kar nam je znano že iz mnogih primerov od Aristofana do Molièra in Beaumarchaisa, saj spada to sploh k bistvu prave komedije.

Gibanje meščanskih demokratov-dekabristov ni nastalo zgolj zaradi tega, ker so se že v rani mladosti seznanjali z idejami francoske revolucije, materialno je bilo pogojeno v ruskih družbenih razmerah samih. Po zmagi nad Napoleonom stopi ruski carizem na čelo evropske reakcije. Marca 1814. leta vkorakajo zavezniške čete v Pariz. 1815. leta pa je bila ustanovljena kontrarevolucionarna sv. alijansa, katere poglavitna naloga je bila organizirati zator vseh naprednih sil, kjerkoli bi se v Evropi pojavile. V nečem se je carska reakcija vračunala: ruski človek, zlasti intelektualec, je kot vojak in častnik med bivanjem v Evropi spoznaval zapadne razmere in jih primerjal s carskimi. Opazil ni le nekaterih kulturnih razlik, marveč tudi gospodarske ter politične. Razvoj kapitalizma je zlasti v Angliji ogrožal rusko gospodarstvo, ki je tičalo v okovih togega fevdalizma, ki je onemogočal razvoj kapitalizma v Rusiji. Vojaška služba je trajala 25 let. Nastali so razni upori. Največji je bil ob Donu 1820. leta, ki je zajel vso Donsko oblast. Istega leta so se uprli vojaki Semjonovskega gardnega polka v Peterburgu. Ker ni bilo pravih voditeljev, so vsi upori končali tragično. Glavni nedostatek gibanja dekabristov je bil ravno v tem, da se niso znali dovolj približati ljudskim množicam. Gribojedov je bil zato skeptičen o njih prizadevanjih in dejal: »Sto praoprščakov hoče spremeniti gospodarski ustroj Rusije!« Tragika tega gibanja je v tem, da so bili bolj zarotniki, kakor pa pravi organizatorji revolucije, ki si je brez udeležbe širokih ljudskih množic ni mogoče predstavljati. Že 1816. leta so se javljali med častniki razni tajni krožki in društva, ki pa niso imela dovolj enotnega programa, niti dovolj trdnih vezi. Prevladovali sta dve smeri: monarhistično-ustavna in republikansko-ustavna, vsi pa so se strinjali v tem, da je treba odpraviti tlačanstvo. Dušili so se v morečih mračnjaških razmerah in zato se ni čuditi, da jih je tako globoko zagrabila komedija Gribojedova, ki je v svoji kritiki takratnih razmer brezobzirna in jasna.

Pisana po vzoru klasicistične komedije, ki pozna negativne in pozitivne tipe, razgaljuje vso plehkost vladajoče družbe, katero zastopa v prvi vrsti Famusov, nič manj pa razni Skalozubi,

Molčalini, Zagorecki itd., na drugi strani pa frazerski Repetilovi. Sam proti vsem stoji Čacki, človek globokih čustev in prodornega uma, ki brezobzirno razgalja in grize vse, kar je vladajoči družbi sveto, ker je spoznal, kdo in kaj so Famusovi in njih prirepniki. Čacki ne protestira zgolj iz osebne čustvene prizadetosti, ker ga je Sofja tako sramotno izdala Molčalinu, za njegovo osebno prizadetostjo je čutiti pokolenje takratnih mladih in mislečih ljudi, hkrati pa tiče za vsem tem objektivna socialna nasprotja takratne družbe, zgrajene na fevdalizmu in tlačanstvu. Res je, da bi bilo že vse to dovolj za dnevno aktualno zgodovinsko dramo, toda Gribojedov je šel dalje in tako daleč posplošil ljudi in njih boj, segel tako globoko, da boj, ki ga bije Čacki zoper Famusa iz dobe Aleksandra, ni v bistvu vezan na tisto dobo, marveč je sploh boj naprednega človeka z zlobo in neumnostjo ljudi, z vladajočo temo in mračnjaštvom, z zaostalimi socialnimi razmerami — skratka z vsem, kar je v družbi negativnega. Zato sega ta posplošenost, ki je hkrati njena poglobljenost, čez čas, v katerem je komedija nastala, in čez ljudi, ki so bili Gribojedovu bodisi individualni bodisi tipično družbeni modeli. V pravi umetnini ne gre za simpatičnost ali antipatičnost te ali one osebe, predvsem gre za njeno družbeno in človeško funkcijo: odkriti je treba njeno družbeno in osebno negativnost ali pozitivnost. Kot človek je nekdo lahko osebno čisto simpatičen, toda po svoji družbeni funkciji zamore biti kljub temu negativen, prav tako pa nasprotno. Seveda še s tem problem komedije kot umetnine ni izčrpan. Vse to je najlažje študirati pri Molièru, ki je mojster komedije s tipičnimi osebami, kakor so Tartuffe, Skopuh, Namišljeni bolnik itd. Gribojedov se je sicer marsikakšne spretnosti naučil pri Molièru, kajti spretnost se da priučiti, a še tu je huda: tvorno se je priučil le, kdor je tudi sam zares tvoren, vsak drugi ostane le epigon. Več se jih je v ruski dramatik pred Gribojedovom poizkusilo v komediji, toda umetnino svetovne vrednosti je ustvaril šele Gribojedov. Že Fonvizin je v svojem »Miljenčku« razgaljeval razmere tlačanstva pod podeželskim plemstvom, in dosegel tako z njim kakor z »Brigadirjem« pred Gribojedovom tolikšno umetniško dovršenost, da zasluži po vsej pravici ime utemeljitelja novejših ruske komedije, toda umetniških vrhov Gribojedovlje komedije »Gorje pametnemu« ne dosega. Po snovi in kritiki mu je kot predhodnik še bližji Vasilij Vasiljevič Kapnist (1757—1824), ki je leta 1798. napisal drzno satirično komedijo »Obrekovanje« (»Jabeda«), v kateri je brezobzirno razgalil fevdalne birokrate in birokratizem za časa Katarine II. Njegova komedija nima sicer humorja kakor Fonvizinovi deli; trpka je, pikra kakor Gribojedov, Gogolj, ali n. pr. Suhovo-Kobylin v »Tarelkinovi smrti«.

ki smo jo videli pred vojno v našem gledališču. Kljub temu, da Kapnistova komedija ne vzdrži več umetniške kritike, saj je poleg vsega pisana še v okornih aleksandrincih, je kot pojav in primer pred Gribojedovom ni mogoče obiti, čeprav so nekateri stihii zaradi duhovitosti in udarnosti prešli v pregovore, kar pa se je v veliko večji meri zgodilo Gribojedovlji komediji, ki je po svojih rekih ponarodela.

Gribojedov je napisal svoje delo v rimanih, a različno dolgih, mogli bi reči, svobodnih jambskih stihih. Tudi v tem je šel čisto svojo pot v času, ko je v ruski dramatikii pod francoskim klasičističnim vplivom prevladoval aleksandrinec, ki ga je iz ruske dramatike dokončno pregnal Puškin z »Borisom Godunovim«. Kljub priznanju, ki ga je dal Gribojedovlji komediji Bjelinski, je šele Gončarov, pisec »Oblomova«, do podrobnosti razčlenil njeno človeško, literarno in gledališko umetniško bistvo v studiji »Milijon težav« (Milijon terzaniij) leta 1871. Marsikaj, kar je pripomnil Gončarov politično-socialnega, seveda ne drži več, toda v umetniški razčlembi je zadel v bistvo dela.

Nekateri so primerjali delo Gribojedova z Molièrovim »Mizantropom«, kajti tudi »rezoner« Čacki je na koncu ljudomrznik, vendar je bistvena razlika med obema deli. Molièrov »Mizantrop« (»Ljudomrznik«) je predvsem etično-kritična komedija, medtem ko je Gribojedovlje delo hkrati ostra socialna kritika in satira. Obe zajemata globoko, toda Gribojedov je zajel širje ter razgalil vladajočo družbo še v njenih socialnih in političnih koreninah, kar Molière ni mogel. Prav to je dalo delu v svojem času tudi tisto perečo politično pomembnost in udarnost, da zasluži ime »manifest dekabristov«, katerim je tudi Lenin dal priznanje: »Ozek je krog teh revolucionarjev. Strašno daleč so od ljudstva, toda njih delo ni propadlo.« (Lenin, Zbrani spisi, XV. zv. str. 468.) Prav za to je najlepša priča ta komedija.

Komedija »Gorje pametnemu« je drama o boju med pametjo in neumnostjo, med lučjo in temo. V ta boj je zajeto vse: etično, socialno in človeško. Boj zoper neumnost, mračnjaštvo in omejenost je v vseh časih napreden, revolucionaren boj. Zato sodi to delo med najnaprednejše dramske umetnine v svetovni književnosti, Čacki sam pa stoji v galeriji likov, kakor so don Kihot, Hamlet, Figaro in drugi, v katerih bistvo je zajeto narodno, ljudsko in občečloveško, doživeto iz svojega časa in stvariteljsko upodobljeno za vse čase.

IVAN POTRČ: LACKO IN KREFLI

Režija: **Žižek Fran**

Scena: **ing. arch. Viktor Molka**

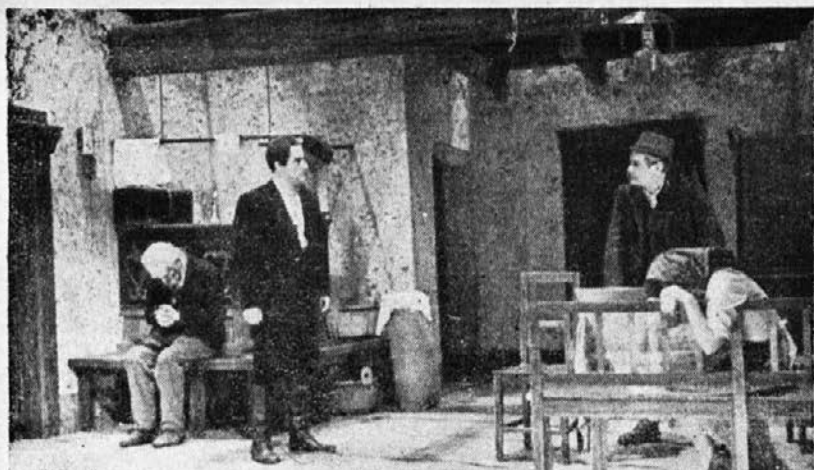
Lizika (VI. Simčičeva)
in Šanta (A. Valič)

Lizika (Tina Leonova
v alternaciji z VI. Simčičevo),
Krefl (L. Potočkar
v alternaciji z M. Furijanom),
Šanta (A. Valič)

Vilčnik (M. Skrbinšek) in Krefl (M. Furijan v alternaciji z L. Potočkarjem)

Janža (B. Peček), Franček (S. Potokar), Krefl (L. Potokar),
Milika (A. Svetelova)

Šanta (A. Valič), Lizika (VI. Simčičeva v alternaciji s Tino Leonovo),
Nemec (J. Lončina), Milika (A. Svetelova)

MINISTER ZA PROSVETO
LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE
VAM IZREKA
OB 30-LETNICI DRAME
POSEBNO PRIZNANJE
ZA VAŠE VESTNO
IN USPEŠNO DELO,
KI STE GA IZVRŠILI
ZA DVIG IN RAZVOJ
SLOVENSKE GLEDALIŠKE UMETNOSTI

Podpis: Jože

ČASTNA PRIZNANJA GLEDALIŠKIM SODELAVCEM LJUBLJANSKE DRAME OB NJENI 30 LETNICI

5. februarja je Minister prosvete tov. dr. Jože Potrč izročil častne diplome 34 gledališkim sodelavcem iz vrst umetniškega in tehničnega osebja v priznanje za njihovo delo in zasluge za dvig in razvoj slovenske gledališke umetnosti, še posebej za dvig in razvoj naše Drame.

Diplome so prejeli:

Janez Cesar, Josip Daneš, Gusti Danilova, Mira Danilova, Lojze Drenovec, Branko Gavella, Edvard Gregorin, Slavko Jan, Ivan Jerman, Polonca Juvanova, Bratko Kreft, Ivan Levar, Fran Lipah, Marija Nablocka, Hinko Nučič, Bojan Peček, Jože Plut, Lojze Potokar, Angeleca Rakarjeva, Stane Sever, Milan Skrbinšek, Vladimir Skrbinšek, Bojan Stupica, Mila Šaričeva, Osip Šest in Marija Vera iz vrst umetniškega osebja ter Viljem Brezovar, Erna Corriary, Ivan Klepec, Ivan Perše, Marija Povhetova, Adolf Premk in Alojzij Vene iz vrst tehničnega osebja.

Izročitev diplom, ki jih je podelilo Ministrstvo prosvete je ponoven dokaz zanimanja, podpore in priznanja naše ljudske oblasti gledališkim umetnikom v naši novi državi.

ZIVLJENJE IN DELA A. S. GRIBOJEDOVA

(1795—1829)

Aleksander Sergejevič Gribojedov, pisec klasične ruske komedije »Gorje pometnemu«, ki nam jo je mojstrsko prevedel Josip Vidmar, se je rodil 4. januarja 1795. leta. Njegovi davni predniki so menda bili poljskega plemiškega pokolenja, ki so za časa carja Petra Velikega zavzemali že visoke položaje v ruski državi. Družina Gribojedovih je bila tako trdno zasidrana v gosposki Moskvi, ki jo je mogel izredno daroviti Aleksander Sergejevič do dobra spoznavati že v deški dobi, čeprav še seveda precej časa ni zavzel do nje tistega kritičnega stališča, kakor ga je pozneje tako neusmiljeno izpovedal v svoji komediji.

Zelo bogata plemiška rodbina je nudila mlademu Gribojedovu vse, kar si je mogel plemiški otrok zaželeli. Poučevali in vzgajali so ga razni domači učitelji, nad vsemi pa je čuvalo skrbno oko matere Nastasje Fjodorovne, ki je bila zelo stroga, častihlepna in gospodovalna ženska. Svojo voljo je znala uveljaviti tudi pri možu majorju Sergeju Ivanoviču. S svojim bratom Aleksejem Fjodorovičem sta tako rekoč vladala. Zadnji je bil tip plemiča tiste dobe, ki ga je Gribojedov portretiral v Famusovu.

Štirinajstletni Aleksander je po temeljiti pripravi domačih učiteljev vstopil na moskovsko vseučilišče, kar je bilo takrat mogoče. V njem je bila silna strast do učenja. Po dveletnem študiju je 1808. leta končal literarno fakulteto in takoj prešel na pravno, ki jo je tudi po dveh letih končal. Njegova znatiželjnost pa še ni bila utešena. Zato je sedaj vstopil še na naravoslovno-matematično fakulteto, ki je pa ni več mogel končati, ker se je začela vojna z Napoleonom. Univerzo so začasno zaprli. Gribojedov, ki je v tem času že obvladal grščino in latinščino, med modernimi jeziki pa francoščino, nemščino, angleščino in italijanščino, je vstopil kot prostovoljec v rusko vojsko. K temu ga ni gnalo le rodoljubje. Šlo mu je tudi za to, da si pribori čim več osebne svobode, ki je v krogu svoje družine ni imel. V vojaški službi je preživel tri leta (1812—1815), vendar se bojev ni udeležil, kajti ko so ga poslali na bojišče, je bil Napoleon že pregnan. Potikal se je po zakotnih mestecih Bele Rusije in spoznaval ljudstvo in provincialno življenje plemiške gospode. Njegovim očem so se odkrivale temne plati fevdalnega družbenega reda, ki je gospodarsko slonel na tlačanstvu, v kulturi pa je pod vodstvom generala Arakčejeva, glavnega organizatorja carske oblasti, vladalo mračnjaštvo. Gribojedov je v teh treh letih preživel kot huzarski častnik precej burno življenje, saj se je predal vetru sproščene mladosti, ki jo je prej mati skrbno in sproti držala na vajejih. Udvarjal je plesalkam, jim pisal stihe in se celo pretepal za nje. Navezal je tudi prve stike z literarnimi saloni, ki so bili takrat zelo v modi. 1816. leta se je poslovil od vojaške službe, ker se je bil naveličal. Stopil je v službo ministrstva za zunanje zadeve, kjer je ostal do svoje smrti. Med triletnim bivanjem v Peterburgu se je seznanil z »zlato mladino« tiste dobe, med katero je precej vrel, saj se je ravno takrat začelo dekabristovsko gibanje, ki je dobilo pozneje to svoje ime po uporu 14. decembra 1825. leta.

1817. leta se je seznanil s Puškinom in Küchelbeckerom, prijateljil se je s častnikom in filozofom Čaadejevim, z dekabristi: Pesteljem, pesnikom Ryljejevom, Bestuževom, Odojevskim in mnogimi drugimi. Gribojedov je s svojim velikim znanjem in uglajenostjo, s svojo muzi-

kalnostjo (igral je dobro klavir) blestel v moskovskih salonih, kjer je bil zelo priljubljen. Skrbno je pazil na svojo vnanost in se oblačil po modi, kar je bil običaj pri večini takratnih mladih ljudi, čeprav so v srečo kovali marsikakšno kritično in uporniško misel zoper razmere ter sanjarili o revoluciji, ustavi in republiki.

V teh treh letih je Gribojedov spoznal, da je zanj najvažnejše torišče udejstvovanje književnost in znanstveno delo. Že 1814. leta je napisal komedijo »Mladoporočene«, ki je svobodna predelava takrat zelo popularne francoske komedije »Le secret du ménage«. Iz treh dejanj francoske predloge je naredil Gribojedov enodejanko, ko je spremenil dejanje in nekatere osebe. Krstno predstavo je doživela 29. septembra 1815. leta v Peterburgu, naslednjo sezono pa so jo uprizorili še v Moskvi. 1817. leta je napisal v družbi s P. A. Kateninom komedijo »Student«, v kateri avtorja obračunavata s takratno modno sentimentalno-turobno poezijo. V njej sta parodirala nekatere stihe K. N. Batjuškova in V. A. Zukovskega, predvsem pa sta jo naperila zoper literata M. N. Zagoskina, čigar psevdonim »Juvenal Benevoljskij« sta dala za ime eni izmed oseb v komediji. Istega leta je z N. I. Hmelnickim pomagal dramatik A. A. Šahovskemu pri komediji »Družina« (»Svoja semja«). V začetku 1818. leta je v družbi z A. A. Zandom prevedel francosko komedijo »Les fausses infidélités« od Barta (1737—1785), ki sta ji dala naslov »Hlinjena nezvestoba« (»Pritvornaja nevernost«). Istega leta je napisal enodejanko »Vaja za medigro« (»Proba intermediji«), ki je bila uprizorjena naslednje leto v Velikem gledališču v Peterburgu.

Sredi julija 1818. leta je bil imenovan za tajnika ruske diplomatske misije v Perziji. V začetku septembra se je vrnil v Moskvo, ki pa jo je kmalu zapustil. Na poti v Perzijo se je v Tiflisu dvobojeval s častnikom Jakubovičem, s katerim sta imela še neke stare račune iz Peterburga. Gribojedov je bil ranjen v levo roko, kar ga je odslej zelo oviralo pri igranju klavirja.

Od leta 1819—1821 živi v Perziji, najprej v Teheranu, pozneje pa v Tavrizi. Študira perzijski in arabski jezik, hkrati pa nadaljuje delo na komediji »Gorje pametnemu«. Odtrganost od domovine, knjig in prijateljev ga začne sčasoma mučiti in zato prosi, da ga premestijo iz »tužne dežele«. Zato ga 1822. leta prestavijo v Tiflis h generalu Jermolovu, pri katerem je »tajnik za inozemske stvari«. Tu nadaljuje svojo komedijo. Koncept prvega in drugega dejanja bere dekabristu Küchelbeckeru, Puškinovemu prijatelju. S svojim delom ni zadovoljen. Želi si v Rusijo, da bi dobil spet osebni stik z ruskim literarnim in gledališkim življenjem. Včasih je na robu obupa: »Ireba bo umreti! Ne vem, zakaj se vse tako dolgo vleče. Neznana žalost... S čim naj se rešim pred blaznostjo ali pištolo, toda čutim, da je eno ali drugo pred menoj.« Tako piše v nekem pismu.

Izbójuje si dopust, pride konec marca v Moskvo s prvim in drugim dejanjem svoje komedije, katere tretje in četrto dejanje napiše julija meseca na posestvu prijatelja S. N. Begičeva. Proti koncu leta napiše skupaj s P. A. Vjazemskim vodvil »Kdo je brat, kdo sestra«. Poleti in v jeseni predeluje svoje življenjsko delo in napravi načrt za prevod Shakespearove žaligre »Romeo in Julija«. Januarja 1825. leta izidejo v almanahu »Ruska Talija« odlomki komedije »Gorje pametnemu«, ki je medtem že romala med dekabristi v rokopisnih prepisih. Gribojedov jo je tudi sam večkrat bral v raznih družbah in krožkih in žel zanj velika priznanja in uspehe, hkrati pa vzbudil s tem pozornost cenzure

in policije, saj so komedijo njeni nasprotniki označili kot sramotilni spis zoper moskovsko plemstvo in zoper državno oblast sploh. Zato tudi cenzura ni dovolila, da bi jo uprizorila gledališka šola v Peterburgu, prav tako pa ni smela iziti v celoti.

Delo, ki je v resnici politični manifest dekabristov in vseh napredno mislečih mladih ljudi tiste dobe, gre iz roke v roko. Enega izmed prepisov dobi celo Puškin v svoje pregnanstvo v Mihajlovsko. Ko je po udušenem uporu vršil notranji oddelek preiskavo zoper dekabriste, ni bilo niti enega pripornika, ki bi komedije ne bil bral, čeprav ni mogla iziti v knjigi in so jo širili le v rokopisnih prepisih. Konec maja 1825. leta je moral Gribojedov spet na jug. Najprej krene v Kijev, odtam pa na Krim, ki ga prepotuje. Nato gre spet na Kavkaz h generalu Jermolovu. Med potjo se je v Kijevu sestal s člani dekabristovske »Južne družbe«. V novembru je pisal dekabristu Bestuževu, ko se je spominjal prijetnih ur, ki jih je preživel v Moskvi in Peterburgu: »Spominjali smo se tebe in Ryljejeva, ki ga namesto mene objemi iskreno, po republikanski.«

Vseh teh zvez z dekabristi ni bilo mogoče utajiti, zato so ga po udušeni dekabristovski vstaji aretirali. Orožnik, ki so ga iz Peterburga poslali po Gribojedova na Kavkaz, ga je odvedel 23. januarja 1826. leta v Peterburg, kamor sta prišla 11. februarja. General Jermolov, ki ga je zelo cenil, mu je še po napovedi aretacije dal priliko, da je mogel vse, kar bi ga kompromitiralo, sežgati, prav tako pa so ga tovariško zaščitili pri zasliševanju vsi dekabristi. Zato je mogel tudi Gribojedov marsikaj utajiti. Tudi materine zveze so pomagale in tako je prišel 2. junija spet na svobodo, 16. julija je izbruhnila rusko-perzijska vojna. Gribojedov se je spet vrnil na Kavkaz.

Jermolova, ki se je zdel oblasti nezanesljiv, so 1827. leta marca meseca odstavili, na njegovo mesto pa postavili sorodnika Gribojedova, generala Paskeviča, ki je vodil vojno s Perziji. Oktobra meseca je družba ljubiteljev uprizorila v Erivanu komedijo »Gorje pametnemu«. To je edina uprizoritev za življenja Gribojedova. Naslednji mesec je bilo po veliki zaslugi diplomatskih spretnosti samega Gribojedova sklenjeno premirje, v začetku februarja pa tako imenovani Turkmenčajski mir, čigar besedilo je nesel Gribojedov sam carju v podpis. Za svoje zasluge pri sklenitvi miru je bil imenovan za poslanika v Perziji. Materine sanje o »sijajni sinovi karijeri« so se uresničile, hkrati pa je ta služba postala zanj usodna.

Kljub diplomatski zaposlenosti je v tem času zasnoval dramo »1812. leto«, v kateri je hotel razgaliti razmere tlačanstva. Glavni junak bi naj bil tlačan-brambovec iz l. 1812, ki se po zmagi nad Napoleonom vrača »pod gospodarjevo palico«, čeprav je množica takšnih brambovecv rešila Rusijo pred Napoleonom. Igra bi se naj končala z obupom tlačanskega junaka, ki izvrši samomor. Tako priča tudi ta zasnutek o Gribojedovljem demokratizmu, o njegovem dekabristovstvu in odporu zoper fevdalizem. V isti dobi je zasnoval tudi tragedijo »Radomist in Zenobija« ter »Gruzinsko noč«, pred tem pa že »Mladost modrega« in »Serčak in Iljar«, ki ji je vzel snov iz bojov Poloveckih z Rusi.

Na poti v Perzijo se je poslanik Gribojedov spet ustavil v Tiflisu, kjer se mu je poslednjič zasmejala sreča: 22. avgusta se je oženil z Nino Čavčavadze, hčerko gruzinskega pesnika-kneza.

V začetku decembra 1828. leta je odpotoval v Teheran, mlado ženo pa pustil v Tavrizi. Kljub mirovni pogodbi sovaštvo Perzijcev do Rusov ni prenehalo. Zato je bil položaj poslanika Gribojedova takoj spočetka zelo kočljiv in nevaren. Ko sta se zatekli dve ruski podanici, ki sta bili

kot vojni ujetnici v haremu Allajar-hana, na poslanstvo, je muslimanska duhovščina nahujskala tolpo, ker ju Gribojedov ni hotel izročiti. Tolpa je napadla poslaništvo, pobila stražo (32 kazakov) in vse osebe razen tajnika Malceva, ki se je po naključju rešil. Razmrcvarjeno truplo Gribojedova so spoznali le po marogi, ki mu je ostala na levi roki od dvoboja z Jakubovičem. Truplo je dala žena prepeljati v Tiflis, kjer ga je pokopala v samostanu sv. Davida. V nagrobni kamen je dala vklesati besede: »Um in dela tvoja so nesmrtni v spominu ruskem, toda zakaj te je preživela ljubezen tvoja?«

Ko so truplo peljali voli na navadnem kmečkem vozu iz Teherana v Tiflis, je žalostni sprevod srečal na gorski cesti Puškin, kar je kratko opisal v »Potovanju v Arzrum«. Ko je vprašal Gruzince, ki so spremljali voz, koga peljejo, so mu odgovorili: »Gribojeda!«

Takšno je bilo poslednje srečanje dveh ruskih genijev iz dobe dekabristov.

Sovjetsko-ruski pisatelj Jurij Nikolajevič Tynjanov (1894—1943), čudovit stilist in hkrati literarni zgodovinar, zaključuje s tem srečanjem svoj zanimivi roman o Gribojedovu »Smrt Vazir Muhtara«, v katerega je zajel vse umetniško, politično in človeško bistvo pisca komedije »Gorje pametnemu«, ki spada med najmogočnejše komedije v svetovni dramatik. ki so umetnina in hkrati strastna kritika razmer, krivic in človeških zablod.

Cena Gledališkega lista din 10.—

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega Narodnega gledališča
v Ljubljani. Predstavnik: Juš Kozak. — Urednik: Jože Tiran.
Tiskarna Slovenskega poročevalca. — Vsi v Ljubljani.